

ΑΡΧΕΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΚΑΙ

ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

«Τὸ γὰρ αὐτὸ νοεῖν ἐστὶν τε καὶ εἶναι»

ΠΑΡΜΕΝΙΔΗΣ

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΑΙ

Heinrich Rickert Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg. — Ernst Hoffman Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg. — Erich Frank, Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Marburg. — Guido Calogero Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Φλωρεντίας. — Ραφ. Δήμου, Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Harvard τῶν Ἡν. Πολ. τῆς Ἀμερικῆς — Κ. Τριανταφυλλόπουλος Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν. — August Faust Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg. — Μιχ. Τσαμαδός. — Χ. Τζωρτζόπουλος Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. — Franz Boehm ὑφηγ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg. — Παν. Κανελλόπουλος Καθ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. — Κωνσταντῖνος Τσάτσος Καθ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. — Ἰωάν. Θεοδορακόπουλος Καθ. Πανεπιστημίου Θεσ-νίκης. — Θεμ. Τσάτσος ὑφηγ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ: Κ. Σ. ΠΑΠΑΔΟΓΙΑΝΝΗ

ΨΑΡΡΩΝ 41

1935

ΕΞ ΑΦΟΡΜΗΣ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ ΤΟΥ KARL JASPERS

(Ένας ἀναγκαῖος ἐπίλογος)

ΥΠΟ

ΠΑΝΑΓ. Κ. ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ

Ὁ Karl Jaspers, καθηγητῆς τῆς φιλοσοφίας στὸ πανεπιστήμιο τῆς Ἀϊδελβέργης, μᾶς ἔστειλε—πρᾶγμα, πού ὀφείλεται κυρίως στὴν ἀγάπη του γιὰ τὴν Ἑλλάδα, μιὰν ἀγάπη, πού ἐτόνωσαν μέσα του ὅσα τοῦ λέει γιὰ τὴν προσπάθειά μας τὸν τελευταῖο καιρὸ, ζώντας κοντά του, ὁ συνεργάτης μας Δημήτριος Καπετανάκης—τὴν εἰσαγωγή στὸ ἔργο του γιὰ τὸν Nietzsche, πού πρόκειται προσεχῶς νὰ ἐκδοθῆ. Ἡ εἰσαγωγή αὐτή, πού, μεταφρασμένη ἀπὸ μένα, δημοσιεύεται στὸ τεῦχος τοῦτο, εἶναι ἓνα μεγάλο, πλούσιο ἀπόκτημα γιὰ τὸν Ἕλληνα ἀναγνώστη. Κανεὶς ἄλλος δὲν θὰ μπορούσε νὰ μᾶς πῆ ὅσα εἰσαγωγικά μᾶς λέει ὁ Jaspers γιὰ τὸν Nietzsche. Καὶ δὲν εἶναι μόνον αὐτό· δὲν μᾶς μιλάει ὁ Jaspers μόνο γιὰ τὸν Nietzsche, μᾶς μιλάει ἀκόμα περισσότερο γιὰ τὸν ἑαυτό μας. Κανεὶς ἄλλος δὲν θὰ μπορούσε κι' αὐτὸ νὰ κάμῃ, ὅπως τὸ κάνει ὁ Jaspers. Γιατὶ ὁ Jaspers μᾶς ξέρει ὅλους, μᾶς γνωρίζει ὅλους ἀπὸ πολὺ κοντά, ἀπὸ πιὸ κοντὰ παρ' ὅ,τι γνωρίζουμε ἑμεῖς οἱ ἴδιοι τὸν ἑαυτό μας. Γιὰ μερικά, πού μᾶς λέει ἢ πού ὑπονοεῖ, πρέπει ἴσως νὰ ντραποῦμε· αὐτὸ ὅμως—κι' ἐδῶ εἶναι τὸ δύσκολο, μὰ ὠραῖο—δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἐμποδίσῃ ἀπὸ τοῦ νὰ ὁμολογήσουμε, πὼς κι' ὅσα ἀξίζουνε ντροπὴ ἀφοροῦν ἑμᾶς! Πὼς δὲν ἀφοροῦν μόνον τὸν πλησίον μας! Ἔτσι μόνον μποροῦν νὰ ἰσχύσουν ἀργότερα γιὰ μᾶς—ἀργότερα: ἔπειτα ἀπὸ κόπους, ἔπειτα ἀπὸ μιᾶς ἔντονης ἀνομονῆς τὸ ἀργό, μὰ σταθερὸ βάδισμα—κι' ὅσα συνιστοῦν μιὰ διάκριση, μιὰ τιμὴ!

Ὁ J a s p e r s μᾶς ξέρει ὄλους. Γι' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα θὰ πεισθοῦν καὶ ὅσοι ἀπὸ τοὺς ἀναγνώστες μας δὲν ἔχουν διαβάσει τίποτε ἄλλο ἔκτὸς ἀπ' τὴν εἰσαγωγή, πὺ δημοσιεύουμε μεταφρασμένη. Θὰ πεισθοῦν βέβαια μόνον, ἂν δὲν ἀφήσουν καμμιά φράση τοῦ J a s p e r s χωρὶς ν' ἀναζητήσουν τὴν οὐσιαστικὴ της καὶ μάλιστα τὴν ἰδιαίτερή της σημασία. Ὅλες ἔχουν τέτοια σημασία, κι' αὐτὲς ἀκόμα πὺ φαίνονται αὐτονόητες καὶ περιττές. Εἶναι αὐτονόητες ἀπ' τὴ στιγμή, πὺ τὶς ἀκοῦμε. Καὶ νομίζουμε πὺς τὶς ξέρουμε ἀπὸ πρὶν. Δὲν πρέπει — καὶ αὐτὸ ἰσχύει σὲ πολλὰς περιπτώσεις — νὰ ἐπαναπαυόμαστε στὴν ἰδέα, ὅτι θὰ μπορούσαμε κ' ἐμεῖς νὰ τὶς συλλάβουμε καὶ νὰ τὶς διατυπώσουμε. Τὸ χαρακτηριστικὸ στὸν J a s p e r s, πὺ δὲν χαρακτηρίζει καὶ κάθε μεγάλο διανοητὴ, εἶναι πὺς κάθε φράσις του εἰκονίζει ὀλόκληρη τὴν προσωπικότητά του. Αὐτὸ εἶναι βέβαια μιὰ μοῖρα βαρειά γιὰ τὸν συγγραφέα. Γιὰ νᾶναι ὁ ἑαυτὸς του ὀλόκληρος διαρκῶς παρὼν, γιὰ νᾶναι μάλιστα παρὼν στὸν πιὸ στενὸ πολλὰς φορὲς χῶρο, πρέπει σὲ κάθε φράση του νὰ δώση πολὺ βάθος γιὰ νὰ χωρέση μέσα της. Καὶ τὸ βάθος αὐτὸ δίνει στὴν ἐπιφάνεια μιὰν ἀποστολή, πὺ αἶρει τὴν αὐτάρκειά της. Γι' αὐτὸν τὸν λόγο, ὅσο κι' ἂν εἶναι — πρᾶγμα, πὺ ἐπίσης κατορθώνει ὁ J a s p e r s — ἡ ἐπιφάνεια ὡραία καὶ σᾶν καμωμένη μοναχὰ γιὰ τὸν ἑαυτὸ της, δὲν πρέπει ποτὲ νὰ περνᾶμε μόνον ἀπὸ ἐμπρὸς της, δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἀρκῆ ποτὲ ὅ,τι χτυπάει ἀπλῶς στὴν πρώτη μας ματιὰ. Καὶ κᾶτι ἄλλο ἀκόμα: εἶναι τόσο λεπτὸ τὸ νῆμα, πὺ συνδέει τὴν κάθε φράση τοῦ J a s p e r s μὲ τὸ νόημά της, πὺ πρέπει μὲ μεγάλη διάκριση νὰ τὸ πλησιάζουμε: ἂν τ' ἀγγίξουμε μὲ δάχτυλα χοντρά, ὑπάρχει ὁ κίνδυνος νὰ σπάση, νὰ κοπῆ τὸ νῆμα καὶ τότε δὲν θὰ φθάσουμε ποτὲ στὸ νόημα τῶν ὄσων λέει.

Ἐνόμισα ἀναγκαῖο νὰ κάμω στὸν ἀναγνώστη αὐτὲς τὶς ὑποδείξεις σήμερα κι' ὅλας, σήμερα, πὺ δημοσιεύεται καὶ πὺ ὑπάρχει κίνδυνος νὰ διαβασθῆ ἄσχημα ἢ μελέτη τοῦ J a s p e r s, πρὶν μιλήσω πιὸ συγκεκριμένα γιὰ τὴν διδασκαλία του, γιὰ τὸ ἔργο του. Αὐτὸ τὸ τελευταῖο ἐλπίζω νὰ μπορέσω σὲ ἄλλη περίσταση νὰ τὸ κάμω. Ἄς ἀρκέσουν σήμερα αὐτὰ¹⁾ κι' ὅσα ἔγραψε στὸ προτελευταῖο τεῦχος τοῦ Ἄρ-

1) Μερικὲς γενικώτατες παρατηρήσεις γιὰ τὸν J a s p e r s περιλαμβάνει καὶ ἡ μελέτη μου, πὺ δημοσιεύθηκε στὸ προηγούμενο τεῦχος τοῦ Ἄρχειου: «Ἱστορία τῆς φιλοσοφίας ὡς φιλοσοφία τῆς ἱστορίας».

χείου ὁ Ἰωάννης Θεοδωρακόπουλος, μιλώντας γιὰ τὶς σύγχρονες κατευθύνσεις τῆς γερμανικῆς φιλοσοφίας, μιᾶς φιλοσοφίας, ποὺ βρῆκε σήμερα τὸν δυνατότερο ἀντιπρόσωπό της στὸν Jaspers. Καὶ εἶναι ὁ Jaspers ὁ δυνατότερος ἀντιπρόσωπος τῆς σύγχρονης γερμανικῆς φιλοσοφίας, γιὰτὶ δὲν εἶναι ἀπλῶς ἀντιπρόσωπός της, μὰ εἶναι καὶ ξεχωριστός, δὲν εἶναι μόνον σὰν ἐκείνους, ποὺ ξαναλένε ὅσα ἔχουν εἰπωθῆ (μὲ λέξεις μάλιστα λιγώτερο πετυχημένες καὶ στεγνές), ποὺ τὰ συστηματοποιοῦν ἴσως καλλίτερα καὶ προσθέτουν μόνον δυὸ-τρεῖς νέες σκέψεις, μὰ εἶναι ἀπὸ τοὺς λίγους, πού, παρ' ὅλην τὴν ἐπίδραση, ποὺ ἐδέχτηκαν ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἀπὸ ὅσους προηγηθήκανε, κατορθώνουνε, ἀνατρέποντας τὴν χρονολογικὴ διαδοχὴ, νὰ γίνουνε κι' αὐτοὶ ἀναγκαῖοι γιὰ τοὺς προδρόμους των. Αὐτοὶ εἶναι οἱ μόνοι ἀληθινοί· οἱ ἄλλοι εἶναι στὴν καλλίτερη περίπτωση ἐπίγονοι, στὴν χειρότερη μηρυκαστικά τοῦ πνεύματος, ποὺ δὲν ἔχουν κάμει κἄν τὸν κόπο, ὅπως τὰ ὁμώνυμά των ζῶα, νὰ μασσήσουν τοῦλάχιστον οἱ ἴδιοι τὴν τροφή, ποὺ ξαναμασσοῦν καὶ ποὺ τὴν λυώνουν γιὰ νὰ τὴν προσαρμόσουν στὴν περιορισμένην ἀντοχὴ τοῦ δικοῦ των στομαχιοῦ. ὦ! πόσο ἔχουν πληθυνθῆ στὴν ἐποχὴ μας αὐτοὶ οἱ τελευταῖοι!

Ὁ Jaspers, φιλοσοφώντας, «πράττει» κ' ἡ πρᾶξις—μιὰ τέτοια πρᾶξις μάλιστα, πού, σύμφωνα μ' ἓνα αἴτημα συνειδητό, ποὺ ὁ ἴδιος προβάλλει, στρέφεται ταυτόχρονα «στὶς μεγάλες δονήσεις καὶ στὰ καθημερινὰ»¹ — προϋποθέτει μιὰ εὐθύνη, ποὺ εἶναι ἄμεσα συνδεδεμένη μὲ τὸν ἑαυτό μας καὶ μὲ ὅ,τι βρίσκεται πέρα ἀπὸ τὸν ἑαυτό μας (μὰ καὶ πέρα ἀπὸ κάθε ἄλλον, κι' ἀπ' τὸν πιὸ μέγανον ἀκόμα τοῦ παρελθόντος). Ἐπειδὴ λοιπὸν «πράττει» ὁ Jaspers, φιλοσοφώντας, γι' αὐτὸ φιλοσοφεῖ κατ' ἐξοχὴν. Δὲν διδάσκει φιλοσοφία, ἀλλὰ φιλοσοφεῖ. Δὲν εἶναι τυχαῖον, ὅτι τὸ θεμελιῶδες ἔργον του δὲν φέρει τὸν τίτλο «σύστημα» ἢ «μαθήματα» ἢ «ἀρχὲς φιλοσοφίας», ἀλλὰ φέρει ἀπλῶς τὸν τίτλο «Φιλοσοφία». Κι' ἂν ἀκόμα δὲν προσέθετε ὁ Jaspers τὰ ὅσα προσθέτει ὡς προβλήματα στὴν φιλοσοφικὴ σκέψη—καὶ προσθέτει, χρησιμοποιώντας μερικὲς οὐσιώδεις νύξεις τοῦ Sören Kierkegaard, ὅλα ἐκεῖνα, ποὺ ἀποτελοῦν, παρ' ἅλ-

1) Βλ. Karl Jaspers, Philosophie, II Bd.: Existenzzerhellung, Berlin 1932, σ. 326.

ληλα στην φιλοσοφία τοῦ «συνειδότης ἐν γένει», τὴν «ὑποστασιακὴ φιλοσοφία» — καὶ πάλι θὰ λέγαμε τὸ ἴδιο, θὰ λέγαμε δηλαδή, ὅτι ὁ J a s p e r s φιλοσοφεῖ κ' ἐπάνω σὲ ὅσα οἱ ἄλλοι ἐφιλοσόφησαν, προσωπικά, κάνοντας μιὰ πράξη προσωπική. Αὐτὸ εἶναι, ποὺ λείπει ἀπὸ τοὺς πιὸ πολλούς, καμμιά φορὰ μάλιστα κι' ἀπὸ τοὺς πιὸ γνωστούς.

* * *

Δυὸ λόγια ἀκόμη γιὰ τὴ μετάφρασή μου. Ὅταν μεταφράζονται μελέτες, σὰν τοῦ J a s p e r s, εἶναι δύσκολο νὰ εἰπῆ κανεὶς, ἂν πέτυχε ἢ μετάφρασις ἢ ὄχι, χωρὶς νὰ δοκιμάσῃ νὰ τὴν ξανακάνῃ ὁ ἴδιος ὁ κριτής. Ἐκεῖνο, ποὺ εἶμαι ὑποχρεωμένος (γιὰ νὰ ἐλαφρώσω κάπως τὴν θέση μου) νὰ εἰπῶ, εἶναι τοῦτο: πὼς ἢ μετάφρασις ἔπρεπε βέβαια νὰ γίνῃ κ' ἔπρεπε μάλιστα νὰ γίνῃ μέσα σὲ λίγες μέρες. Ὅσο γιὰ τὴν γλῶσσα, ἅς μὴν κάνουν κανένα θριαμβευτικὸ μορφασμὸν ὅσοι κυνηγοῦν ν' ἀνακαλύψουν καὶ νὰ διακηρύξουν, πὼς ἀνακάλυψαν ἀνωμαλίες. Ἀρκεῖ νὰ τοὺς πῶ, ὅτι καμμιά ἀνωμαλία δὲν εἶναι ἀθέλητη καὶ ὅτι πρὶν εἰρωνευθοῦν αὐτοὶ τὶς ἀνωμαλίες μου, ἔχω εἰρωνευθῆ ἔγὼ μέσα μου τὸν ὀδοστρωτῆρα τους! Ἐκεῖνο ποὺ μ' ἐνδιαφέρει εἶναι βέβαια τὸ νὰ ὑπάρχῃ κάποια συνέπεια καὶ ὅς αὐτὲς ἀκόμη τὶς ἀνωμαλίες. Κι' αὐτὸ νομίζω, πὼς τὸ πέτυχα.